

1800'LERDEN BU YANA YABANCI DEVLETLERİN YÜRÜTTÜKLERİ SİYASİ KÜRTÇÜLÜK FAALİYETLERİ

SELAHATTİN ÇETİNER *

(E) Korgeneral

1. Genel Durum

Avrupalı Devletlerin, "Şark Meselesi" diye adlandırdıkları, Osmanlı Devleti'ne yönelik temel politika ve stratejilerinin ilk safhası; 1071 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Bizans İmparatoru Roman Diojen Ordusu'nu Malazgirt Meydan Savaşı'nda yenilgiye uğratıp bölgeye hakim olmasıyla başlar.

daha sonra Balkanlar'dan kovmak ve en nihayet onları geldikleri Asya steplerine sürmektir. Bu yeni dönemde onlar taarruz stratejisi uygularken Türkleri savunma stratejisine zorladılar.

İkinci safhada, bir taraftan Batılı Emperyalist Devletler, öbür yandan Ruslar, Kürtleri ve tabii diğer

Sevr Antlaşmasına göre Türkiye'nin taksimi (10 Ağustos 1920)

Bu ilk safhada (1071-1683) Avrupalıların ana stratejisi: Türklerin Batıya, Balkanlara, Avrupa'ya ilerlemelerini durdurmak, o bölgelere yerleşmelerini önlemek esasına dayanıyordu. Güttükleri bu stratejide 612 yıl başarılı olamadılar.

Bu dönemde genelde onlar savunma, Türkler ise taarruz stratejisi uyguladı.

1683 yılında Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Türklerin bu genişleme ve zaferler dönemi sona erdi.

Artık yeni bir safha başlıyordu. Batılılar Osmanlılara yönelik stratejilerini değiştirecekti. Çünkü diplomaside, teknikte, ekonomide, sanayide, eğitimde ve askeri alanda üstünlük onlara geçmişti.

Doğu Sorunu'nun bu ikinci safhasında (1683-1923) Batılıların hedefi; Türkleri önce Avrupa'dan,

soylardan ve dinlerden olanları (Slav, Arnavut, Rum, Bulgar, Ermeni, Arap gibi) kışkırttılar, ayaklandırdılar, amaçları doğrultusunda kullanmaya başladılar ve en sonunda Sevr Antlaşması ile nihai amaçlarına ulaşmak üzereyken; Mustafa Kemal ve silah arkadaşları ortaya atıldı. Sevr Antlaşmasını tarihin derinliklerine gömdüler. Ancak, buna rağmen emperyalistler gayelerini büyük ölçüde gerçekleştirdiler. Türkleri Avrupa'dan, Balkanlar'dan, Ortadoğu'nun hemen hemen tümünden uzaklaştırdılar.

1923 Kurtuluş Zaferi'nden ve Sevr'i parçalayan Lozan Antlaşması'ndan sonra, onlar üçüncü safhayı başlattılar. Bu dönemde uyguladıkları diplomasi ve strateji genellikle şöyledir:

- Türkleri daima, yabancılara muhtaç durumda bulundurmak,

- Komşu devletlerle sürekli anlaşmazlık içinde tutmak,

- Türkiye'deki ırk, din, mezhep, siyasi görüş ve ideoloji gibi farklılıklarını kışkırtmak.

Batılı ülkeler, Şark Meselesi'nin ikinci ve üçüncü safhalarında; öncelikle Kürtleri, ikinci olarak da Ermenileri ve Arapları ayaklanmaya ve teröre yönlendirerek, maksatları doğrultusunda beceri ve başarı ile kullanmasını bildiler.

2. 1839 - 1908 Döneminde Yabancı Devletlerin Kürtçülük Faaliyetleri

Bilhassa 1800'lerden itibaren Rusya, İngiltere, Fransa ve hatta İtalya hükümetlerinin; Osmanlı ülkesinde Rumeli'de, Anadolu'da, Ortadoğu' da, temelinde ve amacında Hristiyanlığı yaymak ve korumak da olan faaliyetleri artmıştı. Kiliseler yaygınlaştırılmış, sayıları çoğaltılmıştı. Ayrıca, bu ülkeler o tarihlerden başlayarak amacı sadece eğitim vermek olmayan okullarını, kolejlerini büyük şehirlerde açmakla yetinmemiş, Tarsus, Harput (Elaziz), Amasya, Diyarbakır, Mardin, Kayseri, Antep, Maraş, Merzifon gibi Anadolu'nun içlerine kadar yaymışlardı. Öyle ki, 1870'lere gelindiğinde Osmanlı ülkesinde yabancı eğitim kurumlarının sayısı üçyüze kadar çıkmıştı.

Osmanlı ülkesiyle bu ilgi 20nci yüzyılda da devam etmiş maskeli ve maskesiz; misyonerler, seyyahlar, memurlar, arkeologlar, diplomatlar ve casuslar her türlü sakıncalı faaliyetlerini rahatlıkla yürütmüşlerdir.

Özellikle son 50 yılda yukarıdakilere ilaveten Yehuda Şahitleri, Barış Gönüllüleri, İnsan Hakları Dernekleri, Avrupa Birliği gibi örgütlerin elemanları, çeşitli insani yardım kuruluşları (NGO'lar) devreye girmiş bunların önemli bir kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun hassas köylerine kadar girip kısa süreli de olsa oralarda yaşamışlardır. Bunlardan bazılarının yöreyle, özellikle Kürtlerle ilgili her türlü istihbarat yaptıkları, Kürtçülük faaliyetinde buldukları tespit edilmiştir. Şeyh Said'in vaktiyle yaşamış olduğu Hınıs ilçesinde bile iki barış gönüllüsünün haftalarca, kalması dikkati çekmiştir

Rusların siyasi ve ideolojik Kürtçülük faaliyetleri 1850'li yıllara kadar uzanır. Doğu'da görevli Rus Konsolosları, bölgede ilim ve lisan araştırmaları yaparken, Kürtleri devletine karşı kışkırtan faaliyetlerde de bulunmuşlardır. 1853 yılında Binbaşı Boris Malakof, 1856'da Alexandre Jaba bunlar arasındadır.

Amerikalılar ise; 1830'lardan itibaren önce misyonerleri vasıtası ile bölgeye girmişler, 1847 yılında Hristiyan Nasturilerin ayaklanması faaliyetlerinde İngiliz misyonerlerine yardımcı olmuşlardır.

Ayrıca, 1880 yılındaki Ubeydullah İsyanı öncesi ve sırasında Rusların faaliyetlerini desteklemişler ve aynı katkıyı, 1887' de İngiliz casusu Lash'in Musul yöresindeki yıkıcı faaliyetlerinde de yapmışlardır.

3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edildi. Padişah Abdülmecid'in (1839-1861) bu buyruğu ile. Batılılaşma yolunda ilk resmi ve ciddi atılım başlatıldı. Gülhane Hattı Hümayunu da denilen bu fermana uyularak adli, idari, mali, askeri vs. alanlarda yeni yasalar çıkarılacak, düzeltmeler ve düzenlemeler yapılacaktı.

Sadrazam Mustafa Reşit Paşa¹ defalarca büyükelçilik ve arkasından Dışişleri Bakanlığı yapmıştı. Avrupalı uzmanlardan yararlanmayı düşündü ve onları davet etti, getirtti.

1842 yılında bu uzmanların katkısı ile yeni bir mülki idare yasa ve teşkilat yapısı hazırlandı.

1847 yılında ise yabancı uzmanların kasıtlı telkin ve girişimleri ile Türk tarihinde ilk defa Doğu Anadolu'da Kürdistan Eyaleti (Büyük il), Kuzeydoğu Anadolu'da Lazistan Sancağı (Büyük ilçe) kuruldu.

Eyalete Diyarbakır, Van, Ahlat, Muş, Hakkari Sancakları ile Cizre, Bohtan, Mardin ilçeleri bağlandı. Herhalde bu uygulamanın yanlış olduğu görülmüş olmalı ki, 1856'da kabul edilen Islahat Hattı Hümayunu ile Kürdistan Eyaleti'nin sınırları Diyarbakır-Mardin-Siirt olarak küçültüldü.

Nihayet devlet düşürüldüğü oyunu ve sakıncalı durumu fark etti, 1864 yılına gelindiğinde bu yanlış yasa ve teşkilatlanma yürürlükten kaldırıldı.

Bu olay yabancıların 1839-1908 döneminde yürüttükleri siyasi Kürtçülük faaliyetlerinin örneklerinden biridir.

XIX ncu yüzyıl ikinci yarısından itibaren Türklerin ön, iç ve geri cephelerini zayıflatabilmek için, özellikle Kürtleri bir araç olarak gördüler, yabancı ülkeler Türk-Kürt çatışmalarını yaratabilmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar, Kürtleri oyuna getirip kullandılar, yok yere her iki tarafa çok şey kaybettirdiler. (1843 Nasturi ve 1855 Zeydani Şira Ayaklanmaları)

3. 1909 - 1938 Döneminde Yabancı Devletlerin Kürtçülük Faaliyetleri

Bu dönem; yabancı ve emperyalist devletlerin Türk ülkesinde yaşayan Kürtlerle en çok ilgilendikleri, onları kışkırtıp ayaklandırdıkları, Osmanlı İmparatorluğu'nu çökertmek için onun Balkanlarda ve Ortadoğu'daki topraklarında uyduruk sınırlarla sözde devletler ve ciddi problemler, isyanlar yarattıkları, bizim için talihsiz, üzücü ve genelde kritik bir dönemdir ve de aydınlarımızın, siyaset ve devlet adamlarımızın, vatandaşlarımızın alacakları derslerle dolu tarihimizin hazin olduğu kadar aynı zamanda başarılı bir safhasıdır.

Ortadoğu'da ve Balkanlarda 1908'den 2004'e kadar meydana gelmiş olan darbelerin, isyanların, savaşların, huzursuzlukların temeli bu dönemde ve öncesinde atılmıştır. Ortadoğu ve Balkanlar gibi bölgelerde bugün yaşanan çalkantıların, çarpışmaların en önemli sebebi yabancı ülkelerin vaktiyle ve son yıllarda yaptıkları hatalardır.

Türkler Almanların oyununa gelerek Birinci Dünya Savaşı'na hazırlıksız, sebepsiz, vakitsiz ve yok yere girdi, adeta zorla itildi, sürüklendi.

29 Ekim 1914 günü Alman Amiralisi Suşon'un komutasındaki Osmanlı Donanması'nın baskın şeklinde Karadeniz'deki Rus limanlarını ve savaş gemilerini topa tutmasının ardından Ruslar Doğu sınırlarımızdan Kasım sabahı taarruza başladı.

İngilizler müttefiki Ruslara sözde yardım etmek; gerçekte petrol bölgesini ele geçirmek, Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak maksadı ile 21 Kasım 1914 günü, Sir Stanley Maud komutasındaki kuvvetleri ile Basra Körfezi'ne çıktı. 23 Kasım 1914 günü Basra şehrini işgal etti. (Son Körfez Savaşı'nda da aynı senaryonun gerçekleştirildiğini gördük.)

İngilizler, Basra'ya çıkışlarından 4 yıl sonra, birçok çarpışmaların ardından ancak 9 Kasım 1918 günü Musul'daki hükümet konağına kendi bayraklarını çekebildiler. Mezopotamya'yı ve Arabistan'ı böylece Türklerden aldılar ve bu suretle tarihte, ilk defa Kürtlerle doğrudan temasa geçerek Kürtçülük faaliyetine fiilen, içinden ve etkili olarak el attılar.

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordularının 5 ayrı cephedeki muharebelerine (1 Kasım 1914: 30 Ekim 1918) konumuz dışında olduğu için değinmeyeceğiz.

Birinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler Wilson Prensipleri

8 Ocak 1918 günü Amerika Birleşik Devletleri

Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson 14 maddeli barış prensiplerini yayınladı. Tarihte Wilson Prensipleri adıyla yerini alan bu belge; savaş galibi Müttefik (İttifak) devletlerle (İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Amerika, Japonya, Yunanistan) yenilen Merkezi (İttifak) devletleri (Almanya, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan) arasında imzalanacak anlaşmalara ait genel kuralları belirtiyordu. Bunlardan bazıları denizlerin serbestliği, ekonomik engellerin kaldırılması, silahların azaltılması, Avrupa sınırlarının milliyetçilik esasına göre düzeltilmesi, gibi hususlardı. Türkiye'yi ilgilendiren bölümü ise şöyleydi:

"Osmanlı Devleti'nin Türk olan kısımlarının egemenliği sağlanacak, diğer milletlere güvenlik içinde özerk gelişme imkanları verilecek, boğazlar bütün milletlerin ticaret gemilerine açık bulunacaktır"

İngiltere-Fransa ve İtalya bu prensiplere tam uyandı. Wilson da bu prensiplerden tavizler verdi.

Mondros Ateşkes Antlaşması

30 Ekim 1918 tarihinde Gökçeada'nın (Limni) Mondros Limanı'nda; Türk Heyeti Başkanı Deniz Bakanı Hüseyin Rauf Bey (Orbay) ve iki delegesi Reşat Hikmet ve Sadullah Beylerle İngiliz Heyeti Başkanı Oramiral Arthur Galthorp¹ ve delegeleri tarafından imzalanan 25 maddeli Mondros Ateşkes Antlaşması askeri ve teknik kapsamlı bir mütarekenamedir. Kürtçülük faaliyetiyle alakalı bir yönü yoktur.

Paris Barış Konferansı

18 Ocak - 30 Ocak 1919

18 Ocak 1919 günü, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden iki ay sonra savaşın galip devletleri ile yenilenleri arasında Paris'te Barış Müzakereleri başladı. Bu müzakerelere 32 devlet delegeleri ile bir çok etnik grubu temsil ettiklerini iddia eden kişiler de katıldı. Bu kişilerden biri de Kürtler adına katıldığını bildiren Stokholm'daki Türk eski büyükelçisi Şerif Paşa'ydı.

Ermenileri temsilen Bagos Nubar Paşa'yla Aharonyan katılıyordu. Kürt ve Ermeni temsilcileri, Doğu Anadolu'nun Osmanlı topraklarından ayrılıp Ermeni ve Kürt bölgelerine bölünmesi hususunda müşterek gayret gösteriyorlardı.

Şerif Paşa'nın konferans başkanlığına verdiği muhtıra; Diyarbakır, Harput (Elazığ), Bitlis, Musul, Urfa sancaklarının birleştirilmesi ve bu topraklar

üzerinde bir Kürt devletinin kurulması istenmekteydi. Kürtlerin ve Ermenilerin Osmanlı ülkesinden talep ettikleri topraklar birbiri ile çatışmaktaydı.

Babialı (İstanbul Hükümeti) bağımsız bir Kürdistan kurulmasına karşıydı. Şerif Paşa'nın Osmanlı hükümeti temsilcisi olduğu halde yaptığı bu öneri hükümette ona karşı büyük bir tepki yarattı.

Ayrıca Şerif Paşa'nın, Ermeni temsilcisi Nubar ile 20 Kasım 1919'da Kürt-Ermeni Anlaşması'nı imzalaması, İstanbul'daki Kürt gruplarınca da ağır bir şekilde eleştirildi. Osmanlı ve Kürt temsilcilik görevini bırakmak zorunda kaldı. Fransa'dan İstanbul'a 1920'de gönderdiği telgrafta temsilcilik görevinden istifa ettiğini, kutsal halifelik makamına derinden bağlı olduğunu bildiriyordu.

Paris Barış Konferansı Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya Başbakanları ile Dışişleri Bakanları'nın katılımı ile başlamıştı. Japon Başbakanı daha ziyade Almanya ve Avusturya İmparatorluklarına ait hususlarla ilgilendi. Bu konferansta Almanya ile alakalı Versay Barış Antlaşması karara bağlandı.

Osmanlı ülkesinin paylaşılmasında aralarında anlaşamadıkları için ve ayrıca her savaştan ülke teslim olduğu halde Türklerin Anadolu'da Milli Mücadeleye başlamaları nedeniyle, Osmanlı Devleti ile anlaşma en sona bırakıldı.

Bu konferans Kürtlerin Kürtçülük konusunu ve milli isteklerini tarihte ilk defa uluslararası bir toplantıda ortaya koymalarına imkan veren bir formdu. Mamafî burada Kürtlerin ve Ermenilerin toprak isteklerinin birbiriyle çatıştığı açıkça belli oluyordu.

Lloyd George Konferansı sırasında Kürt meselesine değinerek konferansın sonuç metnine; "Ermenistan, Suriye, Mezopotamya (Irak), Kürdistan, Filistin ve Arabistan Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrılmalıdır" maddesini koydurmuştur. Böylece bir Kürt devletinin kurulması için Paris'te ilk önemli adım atılmış oldu.

Lord Curzon tarafından öne sürülen görüşler, Arap ülkelerine ve Musul' a ait hususların daha sonra ele alınması koşulu ile aynen kabul edildi.

İngilizler, Türkiye ile petrol bölgesi Musul arasında tam bir devlet, bölge yaratmak istiyorlardı. Bu bölge şimdi İngilizlerin kontrolü altındaydı. Hindistan Müstemleke Bakanlığı'nın 1918 yılında Kürtler hakkında hazırlanmış olduğu raporun özeti ise şöyleydi:

"Kürtlerin kendi kaderlerini belirlemeleri müm-

kün görülmemektedir. Aşiretler arası uyuşmazlıklar, coğrafi koşullar, yılların birikimi, Kürtlerin bir bayrak altında toplanmalarını olanaksız kılmaktadır. Bu itibarla bağımsız bir Kürdistan Bölgesi'nin (Devletinin) kurulması ve varlığını sürdürebilmesi ancak bir dış gücün yardımı ile mümkün olabilir"

Tabii bu dış güç onlara göre İngilizlerden başkası olamazdı.

Bağdat'ta görevli İngiliz sivil komiseri Arnold Wilson ise Kürt bölgelerini önem derecesine göre üçe ayırıyordu:

- 1 nci Bölge: Irak Kürdistan' ı (Güney Kürdistan)
- 2 nci Bölge: Türkiye Kürdistan'ı (Kuzey Kürdistan)
- 3 ncü Bölge: İran Kürdistan'ı (Doğu Kürdistan)

Ancak Arnold Wilson, Fransız işgal bölgesi Suriye' de bulunan Kürtlere hiç değinmiyordu. Tabii müttefiki Fransa ile problem yaratmaktan kaçınıyorlardı..

İngilizler, olayları izlemek ve gelişmeleri kendilerinden yana yönlendirmek maksadı ile en seçkin casuslarını Türk Bölgesinde görevlendirmişlerdi. Bu ajanlar arasında Türkiye'deki isyanların ortaya çıkmasında önemli rol oynayacak olan Binbaşı Noel'den başka, Albay Bell, Albay Elphinson, Binbaşı Somne, Yüzbaşı Heey, Lees Jardine, Clark isimli kişiler de vardı. En etkilisi ve başarılısı Binbaşı Noel'di. Sonraları Mustafa Kemal tarafından Türkiye'den kovuldu. Arapları kıskırtıp Mehmetçiklere arkadan haince saldırtan meşhur casus Lavrens bu sırada neredeydi, izine hiçbir yayında rastlayamadım.

30 Ocak 1919 günü Paris Konferansı sona erdi.

Paris Barış Konferansı'nın sona ermesinden tam 100 gün sonra, 10 Haziran 1919 günü İstanbul'daki İngiliz Komiseri Oramiral Calthorpe, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği raporda şunları bildiriyordu:¹

"Binbaşı Noel, Kürt şefleri ile görüş birliğine varılması halinde bundan büyük faydalar sağlanacağını bildiriyor. Bu kişiler, İstanbul'daki Seyit Abdülkadir ile Bedirhan'dır. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı, ancak Noel bunu gerçekleştirebileceğinden emin." Oysa bu sırada İngiliz dış politikası; bölgede herhangi bir harekete girişilmemesi, ajanların beklemede kalması, statükonun muhafazası şeklinde idi. Paris Konferansı'nın sonucuna göre karar verilecek; gerekirse eyleme girişilecekti. Kürtler anlaşma sonuna kadar oyalanacaktı. Calthorp'un raporuna göre öncelikli sorun: Mezopotamya için

İngiliz yararına uygun bir Türk-İrak sınırının sağlanması ve bu sınırın güvenliğinin temini idi. Ancak bu husus, kaçınılmaz olarak Kürdistan'ın bağımsızlığı ya da özerkliği sorununu da beraberinde getirecekti. Zaten Kürtler de samimi olarak İngiliz mandasını (himaye, vesayet) istiyorlardı.

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nde çalışan Hohler ise 21 Temmuz 1919 tarihinde Sir Tilley'e gönderdiği raporda: "*Türkleri zayıflatmak maksadıyla, Kürtleri Türklerden dikkatli ve temkinli bir şekilde, koparmanın iyi bir fikir olduğunu*" bildiriyordu.

15 Mayıs 1919 günü, Yunan Ordusu; Başbakanları Venizelos'un arzusu, müttefik devletlerin desteği ve onayı ile, Türklere barış şartlarını zorla kabul ettirmek için bir baskı unsuru olmak üzere İzmir'e çıkmıştı.

San-Remo Konferansı

18-26 Nisan 1920

Paris Konferansı'nda bazı konularda anlaşmaya ve kati bir çözüme varılamamış, sorun hakkında kesin ve önemli bir karar alınamamıştı. Yeni bir konferansın İtalya'da Saint-Remo (San-Remo) şehrinde Villa Devehan'da 18 Nisan 1920 günü toplanmasına karar verildi.

Bu konferans Paris Konferansının devamı sayılabildi. Biz, ele aldığımız bu bölümde konferansların sadece konumuz başlığı ile alakalı bölümlerine temas edeceğiz!

Bu konferansta Kürdistan sorununun tamamen ve sadece İngiliz ve Fransızları ilgilendirdiği kanaatinde görüş birliğine varıldı. Çoğunlukla Kürtlerin bulunduğu bölgelerde yerel özerklik planı hazırlanacaktı. Fransızlara ve İngilizlere verilecek bölgelerin sınırları kabaca tespit ediliyordu. Suriye Fransızlara, Musul vilayeti ve Süleymaniye İngilizlere verilecekti.

İngiltere ve Fransa tarafından San-Remo ve Londra Konferanslarında Kürtlerle ilgili olarak biçimlendirilen hususlar ileride Sevr Anlaşması'nda da aynen yer alacaktı.

Bu konu hakkındaki görüş birliği daha önce Sadrazam Damat Ferit Paşa ile İngiliz Hükümeti adına Fresrer ve H.N. Churchill arasında imzalanan 12 Eylül 1919 tarihli gizli anlaşmanın 3 ncü maddesiyle düzenlenmişti. Bu madde özetle şöyleydi: "*Türkiye bağımsız bir Kürdistan kurulmasına karşı çıkmaz*".

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, 19 Ni-

san'daki toplantıda yaptığı konuşmada İngiltere'nin Kürtler üzerindeki isteklerini yineledi ve "*Ülkede oturanlar, genellikle çoğu zaman, Türk hükümetleri ile savaş halinde olan kabilelerdir. Güney Kürdistan, Büyük Britanya'nın manda yönetimi altına geçme olasılığı bulunan Musul ilinin de bir bölümünü oluşturuyor*" dedi. İngiliz Başbakanı Lloyd George'da o günlerde "*Kürtlerin, arkalarında büyük bir devlet olmadıkça varlıklarını sürdüremeyecekleri kanısındaydı.*"

San-Remo Konferansında Kürtlerin bulunduğu bölge için bir yerel özerklik planının hazırlanması konusunda İngiltere-Fransa ve İtalya hükümet temsilcileri anlaşıldılar. Aşiret kavgaları içinde olan Kürtlere bağımsızlık değil ancak özerklik verilebilirdi.

Sevr Barış Konferansı

10 Mayıs - 10 Ağustos 1920

Bu konferans 10 Mayıs 1920'de Paris'te Sevr ilçesinde toplandı. San Remo'da verilen kararları bildirmek üzere Osmanlı Heyeti Paris' e çağırılmıştı. Bu toplantıya Türk Heyeti olarak önce eski sadrazamlardan Tevfik Paşa'nın başkanlığında; İçişleri Bakanı Reşit, Milli Eğitim Bakanı Fahrettin, Bayındırlık Bakanı Cemil Beylerden oluşan heyet katıldı. Tevfik Paşa, barış şartlarını çok ağır buldu, kabul etmedi, reddetti.

Bu konferansa Kürtleri temsil ettiğini öne süren Şerif Paşa'nın başkanlığında, kendiliğinden, diğer bir heyet de katılıyordu.

Bu sözde Kürt Heyeti, Kürt çoğunluğunun arzusunun aksine Türkiye'den ayrılmak ve Bağımsız bir Kürt Devleti kurmak önerisini, tarihte ilk defa uluslararası bir konferansta ortaya attı. Zaten müttefik ülkelerin isteği de Türk olmadıklarını söyleyen unsurları Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayırmak, Türk ülkesini bölüp parçalamak değil miydi?

Paris ve San Remo Konferanslarında bu niyetlerini en yetkili kişiler açıklamışlardı.

Damat Ferit Paşa savaş zararlarını ödemeyi, savaş suçlularını cezalandırmayı, üç Sancağı Ermenilere vermeyi, Kürdistan'da özerk bir idare kurulmasını kabul ediyordu. Ancak Doğu Trakya'nın Türklerde kalmasını, Yunanlıların İzmir'den çekilmesini istemişti, Damat Ferit Paşa Paris'te bir gözlemci bıraktı, İstanbul'a döndü,

Müttefik delegelerden oluşan Sevr Barış Konseyi 17 Temmuz'da, Paris'teki gözlemci Reşit Paşa'ya özetle şu ultimatomu verdi: "*Müttefikler İzmir'i ve Trakya'yı Osmanlı egemenliğinden çıkarmaya karar-*

*İdir. Osmanlı Hükümeti Antlaşmayı imzalamaz ve-ya Anadolu'da otorite sağlayamazsa, Avrupa' dan uzaklaştırılacaktır."*²

Anlaşma imza edilmezse Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı tehdidi Saray'da ve Osmanlı Hükümeti'nde bomba gibi patladı. Son padişah 6 ncı Mehmet Vahdettin'in (1918-1922) İngiliz Kralı 5 nci George'a, Sadrazamı Damat Ferit'in İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanı İngiliz Oramirali Sir Jhon De Robeck'e barış şartlarının hafifletilmesi için adeta yalvarırcasına yaptıkları ricalar devlet onurunun daha da zedelenmesinden başka bir sonuç vermedi. Bu arada Yunan Ordusu, antlaşmanın imzalanmasını sağlamak amacı ile 23 Haziran 1920 de taarruza başlayarak Bursa, Balıkesir, Uşak, Nazilli şehirlerini işgal etmişti.

Padişah 6 ncı Mehmet, payitahtını ve koltuğunu kaybedeceğini düşünerek düşmanın ileri sürdüğü şartları kabule hazırды. Aile Meclisinde, Bakanlar Kurulu'nda ve Saltanat Şurası'nda anlaşmanın, kabul edilip edilmemesi tartışıldı. Kendisi, görüşünün şartların kabulü yönünde olduğunu hissettirdi, 43 kişi içinde sadece Topçu Korgeneralı Rıza Paşa kabul edilmesini dedi, Şura'nın diğer 42 üyesi ayağa kalkarak padişaha kararlarının kabul şeklinde olduğunu bildirdiler.

Bunun üzerine Bakanlar Kurulu ve Padişah Sevr Antlaşmasının imzalanması kararını verdi. Osmanlı Temsilcileri olarak seçilen Danıştay Başkanı Rıza Tevfik, Milli Eğitim Bakanı Bağdatlı Hadi Paşa, Bern büyük elçisi Reşat Halis Beylerden oluşan heyet Paris'e gönderildi. Bu heyet 10 Ağustos 1920 günü Sevr Antlaşmasını imzaladı.

Osmanlı Meclisi Mebusanının (Millet Meclisi) ve padişahın, anılan heyet tarafından imzalanmasını kabul ettiği bu feci antlaşma, Osmanlı ülkesini parçalayıp küçültüyor, devleti onursuz ve tutsak bir hale getiriyordu.

Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu antlaşmaya çok büyük tepki gösterildi. İmzalayanlar vatan haini sayıldı.

Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için devlet temsilcileri tarafından imzalanmış olması yeterli değildi. Uluslararası Hukuk gereği ilgili hükümetler ve Millet Meclislerince de onaylanması gerekiyordu.

Başta M. Kemal PAŞA olmak üzere, T.C. Hükümeti ve Millet Meclisi bu antlaşmayı onaylamadı. Şanlı ve mutlu Kurtuluş Savaşımız sayesinde bu yüz kızartıcı diplomatik belge yürürlüğe girmeden tarihin çöpleri, külleri içine gömüldü.

SEVR ANTLAŞMASI UZUNDUR 12 KESİM'DEN 130 SAYFADAN VE 433 MADDEDEN OLUŞUR. KONUMUZLA İLGİLİ ÜÇ MADDESİ ŞUNLARDIR :

KESİM III. KÜRDİSTAN MADDE 62.

Fırat'ın doğusunda, ileride saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde ve 27. maddenin II/2. ve 3. fıkralarındaki tanıma uygun olarak saptanan Suriye ve Irak ile Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak altı ay içinde, İstanbul'da toplanan ve İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinden her birinin atadığı üç üyeden oluşan bir komisyon hazırlayacaktır. Herhangi bir sorun üzerinde oybirliği oluşamazsa, bu sorun, Komisyon üyelerince, bağlı oldukları Hükümetlerine götürülecektir. Bu plan, Süryani-Geldaniler ile, bu bölgelerin içindeki öteki etnik ve dinsel azınlıkların korunmasına ilişkin tam güvenceler de kapsayacaktır; bu amaçla, İngiliz, Fransız, İtalyan, İran'lı ve Kürt temsilcilerden oluşan bir Komisyon incelemelerde bulunmak ve işbu Antlaşma uyarınca, Türkiye sınırının İran sınırı ile birleşmesi durumlarında, Türkiye sınırında yapılması gerekebilecek düzeltmeleri kararlaştırmak üzere bu yerleri ziyaret edecektir.

MADDE 63.

Osmanlı Hükümeti 62. maddede öngörülen komisyonlardan birinin ya da ötekinin kararlarını, kendisine bildirildiğinden başlayarak üç ay içinde kabul etmeği ve yürürlüğe koymayı şimdiden yükümlenir.

MADDE 64

İşbu Antlaşmanın yürürlüğe konuşundan bir yıl sonra 62. maddede belirtilen bölgelerdeki Kürtler, bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvururlarsa ve Konseyde bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı onlara tanımayı Türkiye'ye salık verirse, Türkiye, bu öğütlemeye [tavsiyeye] uymayı ve bu bölgeler üzerinde bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçmeyi şimdiden yükümlenir.

Bu vazgeçmenin ayrıntıları Başlıca Müttefik Devletlerle Türkiye arasında yapılacak özel bir sözleşmeye konu olacaktır.

Bu vazgeçme gerçekleşirse ve gerçekleşeceği za-

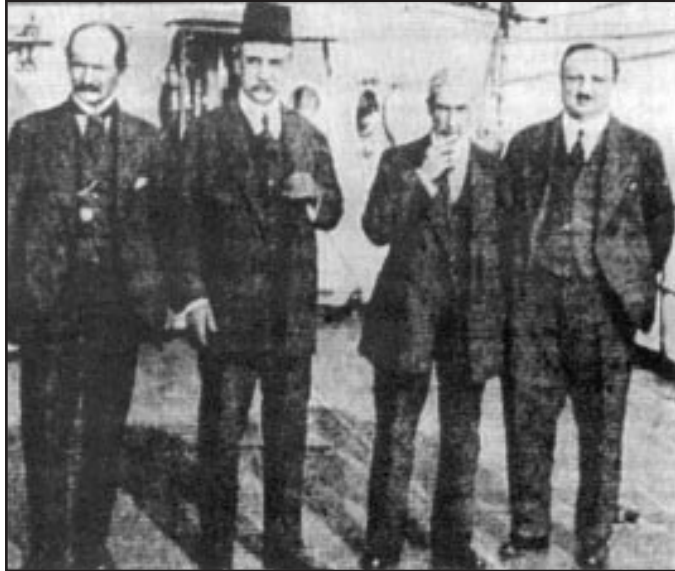
man, Kürdistan'ın şimdiye dek Musul ilinde [Vilayetinde] kalmış kesiminde oturan Kürtlerin, bu bağımsız Kürt Devleti'ne kendi istekleriyle katılmalarına, Başlıca Müttefik Devletlerle Türkiye arasında yapılacak özel bir sözleşmeye konu olacaktır.

Londra Konferansı 23 Şubat-12 Mart 1921

Paris Barış Konferansı'ndan 8 gün sonra, Mustafa Kemal ilgili Avrupa Devletlerine Ankara'da yeni bir Türk Hükümeti'nin kurulduğunu bildirdi. Şimdiye kadar yapılan uluslararası toplantılara Ankara Hükümeti'ni temsil edecek hiçbir heyet çağrılmamıştı. Sadece Babıali Hükümeti'nin delegeleri davet edilmişti. Ama şimdi durum değişmiş Ankara Hükümeti Milli Mücadeledeki başarısı nedeniyle Babıali'nde kinde çok daha güçlü duruma gelmişti.

Müttefikler, 26 Ocak 1921' de İstanbul Hükümeti'ni Londra Konferansı'na davet ederken, Ankara temsilcilerinin de heyete dahil olmasını istediler.

Londra Konferansı'na katılmak üzere Türk Hükümeti'nin temsilcileri olarak Dışişleri Bakanı Bekir Sami (Başkan), Roma'daki Ankara Temsilcisi Hami, İzmir Milletvekili Yunus Nadi, İzmir Milletvekili Mahmut Esat, Erzurum Milletvekili Necati ve askeri müşavir olarak Trabzon Milletvekili Hüsrev (Gerede) Beyler seçilmişlerdi. Osmanlı Devleti'ni Sadrazam Başkanlığındaki diğer bir heyet temsil ediyordu.

Temsilciler Osmanlı'nın İpini Paris'te Çekti

*Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti temsilcileri tarafından Paris'te imzalandı. Temsilciler, Fransız gemisi güvertesinde İstanbul'dan ayrılmadan önce. Soldan Sağa
Rıza Tevfik Bey, Ferit Paşa, Hadi Paşa, Reşat Halis Bey*

Konferans 21 Şubat 1921 günü Londra'da Senjeymis Sarayı'nda İngiliz Başbakanı Lloyd George'un başkanlığında toplandı. Türk Heyeti henüz Londra'ya gelemediği için o günkü oturuma katılmadı. 23 Şubat toplantısında söz Sadrazam Tevfik Paşa'ya verildi. O, "*Milletin gerçek temsilcilerinin Ankara'dan gelenler olduğunu, Türk Ulusu adına konuşma hakkının onlara verilmesi gerektiğini*" bildirek sözü Bekir Sami Bey'e bıraktı. Bekir Sami Bey konuşmasının konumuzla ilgili bölümünde;

"Türkiye'nin sınırı Doğu'da Gümrü Anlaşması ile çizilen, Güneyde ise Türk ve Arap çoğunluğunu ayıran sınırdır" dedi. Tevfik Paşa hastalandığından 24 Şubat'ta Osmanlı Delegasyonu adına vekili konuşarak, "TBMM Delegasyonu Başkanı Bekir Sami Bey'le aynı görüşte olduğunu" bildirdi.

Bekir Sami Bey'in yaptığı bazı anlaşmaları Ankara kabul etmedi. Yunan Parlamentosu da Sevr Antlaşması'nda herhangi bir değişiklik yapılmasını onaylamadı. İngilizler Mezopotamya bölgesine, petrol yatakları nedeni ile Kuzey'deki (Türkiye'deki) bölgeye kıyasla özel ve daha çok önem veriyorlardı. Elbette onları Kürtlerden ziyade petrol ilgilendiriyordu.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan bu yana neredeyse 1,5 yıl geçmesine rağmen, İngilizler, ne Ortadoğu'ya ne de Mezopotamya'ya çıkarlarına uygun yeni bir düzen getirebilmiş değillerdi. 26 Şubat 1921

günü yapılan konferans oturumunda İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon Başbakanı Lloyd George'un görüşlerini şöyle açıkladı: "*Başbakan Türk olmayan soyların yaşadığı bölgeleri Türk İmparatorluğu'ndan ayırmak niyetindedir. Bu soylar Araplar, Ermeniler, Süryaniler ve Kürtlerdir*".

Daha sonraki günlerde yapılan toplantılarda, olası bir Kürt Devleti'nin sınırları içindeki maden ve petrol yataklarının paylaşılması konusunda, İngiltere ve Fransa arasındaki anlaşmazlıklar tartışmalara dönüştü. Ayrıca iki emperyalist devlet, Kürdistan'ın hangisinin koruması altında bulunacağı hususunda da anlaşamadı.

Bu konferansın esas amacı, Sevr Antlaşması'nın Türklere kabul ve tatbik ettirilemeyen hükümleri üzerinde bir anlaşma sağlayabilmek ve onları Türklere tatbik ettirmektir.

Her iki taraf arasında Sevr Antlaşması'nın bazı hükümlerinin kısmen değiştirilerek de olsa yerine getirilmesi yönünde hiçbir anlaşma sağlanamadı.

Delegelerimiz aleyhimizdeki tüm istekleri reddettiler. 12 Mart'ta konferans sona erdi.

Mudanya Ateşkes Konferansı

3 -11 Ekim 1922

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması Birinci Dünya Savaşını sona erdirmişti. Mudanya Mütarekesi ise Türk İstiklal Savaşı çarpışmalarını nihayete erdirdi.

3 Ekim 1922 günü Mudanya'da Konsolosluk Es-ki Binası'nda heyetler arası çalışmalar başladı.

İsmet Paşa, Türk Heyeti Başkanıydı. İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ı kendi generalleri başkanlığındaki heyetler temsil ediyorlardı.

Bu konferansta genellikle Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'dan çekilmesi, Türk-Yunan hududu meselesi, boğazların askerden arındırılması gibi daha ziyade askeri ve teknik konular görüşüldü. 14 maddelik sözleşme metninde, ele aldığımız konu ile ilgili hiçbir husus mevcut değildir.

Lozan Barış Konferansı

20 Kasım 1922 - 5 Şubat 1923

23 Nisan - 24 Temmuz 1923

Müttefikler 27 Ekim 1922 günü İstanbul ve Ankara hükümetlerini barış konferansı için Lozan'a davet ettiler. Kasıtlı ve sakıncalı bir davetti. İkiliği önlemek için Osmanlı Saltanatı'na son verildi (30 Ekim 1922). Bunun üzerine; 4 Kasım 1922 tarihinde Tevfik Paşa Osmanlı Devleti Başbakanlığından istifa etti. Padişah Vahdettin 17 Kasım 1922 günü İngilizlere sığınarak İstanbul'dan ayrıldı. Böylece Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş oldu. Bu nedenle müttefiklerin maksatlı ikili daveti de gerçekleşemez hale geldi.

T.C. Hükümeti tarafından Türk Heyeti'ne, 14 maddelik bir müzakere direktifi verilmişti. 2. maddede Irak sınırının Musul Vilayeti'ni kapsayacağı yazılıydı. Kürtlerden hiç bahsedilmiyordu.

Lozan Konferansı, İsviçre'nin Lozan şehrinde Casino'da Monthonon'da 20 Kasım 1922 günü ilk toplantısını yaptı. Ertesi günkü 2 nci oturum Ouchy Sarayı'nda gerçekleşti.

Toplantıya Amerikalı Child-Crew (Müşahit olarak), İngiliz Lord Curzon Of Kedleston, Fransız Barre, Yunan Venizelos, İtalyan Carroni ve yardımcılarını ile Romanya, Sırp, Hırvat-Sloven Krallığı'ndan temsilciler katılıyordu.

Türk Heyeti; Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın

Başkanlığı'nda Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur, Maliye Bakanı Hasan (Saka) Beylerden oluşuyordu. Ayrıca yardımcı olarak; sivil ve askerlerden oluşan 21 danışman, 2 basın müşaviri, 10 tercüman görevliydi.

Biz, Lozan Konferansı bölümünde de, sadece esas konumuz olan yabancıların Kürtçülük faaliyetlerine değineceğiz.

Türk Heyeti Başkanı İsmet (İnönü) Paşa, Babıalı Hükümetleri'nin asırlardır bazı yabancı ülkelere, şirketlere tanıya geldiği hiçbir taahhüdü, ayrıcalığı kabul etmiyordu. Onlar ise kapitülasyonlardan ve diğer sözleşmelerden bugüne kadar sağladıkları imtiyazlardan, menfaatlardan vazgeçmek istemiyorlardı. Çünkü dünyayı sömürmeye alışmışlardı.

Hristiyanlara, azınlıklara yine farklı muamele uygulanmasında ısrarlı idiler. 1920 yılına gelinceye kadar İngilizlerin çok açık bir Kürt politikası yoktu. Onlar sadece iki nokta üzerinde duruyorlardı; Petrol bölgelerinin ve Hindistan yolunun güvenliğinin sağlanması, nüfus çoğunluğunu oluşturmadıkları yerlerde Türk egemenliğine son verilmesi.

1921 yılı ortalarına kadar İngilizler; Kürtleri bağımsızlık girişimlerini destekleyeceklerine inandırmaya çalıştılar. Oysa, ana gayeleri Kürtlerin istiklalini sağlamak değil, onları kendi imparatorlukları yararına bir alet olarak kullanmaktı. Kullandılar da. (1921 Koçgiri ayaklanması)

Şubat 1921'de Londra'da yapılan toplantılarda, Fransa ve İngiltere; ya tek bir devlet olarak ya da özerk bir devletler federasyonu içinde bağımsız bir Kürdistan yaratılması görüşünde birleştiler. Herhalde bu görüşleri, üç Kürdistan için değilse bile en azından Kuzey ve Güney Kürdistan içindi.

Ancak Londra Barış Konferansı'nın sonuç tutanaklarında Kürdistan'ın statüsünün ve sınırlarının daha sonra saptanacağı hükme bağlandı. Lozan Konferansı'nda İsmet Paşa Kürtlerle ilgili Türk tezini savunurken özetle şu hususlara değindi:

"Töre, gelenek ve görenek bakımından Kürtler Türklerden farklı değildirler. Bu iki halk yüz yıllardır soy, özlem ve töre bakımından olduğu kadar gelenek ve görenek bakımından da ortak bağlarla birleşmiş olarak tam bir uyum içinde yaşamaktadırlar" şeklindeki görüşlerini karşı taraf temsilcilerine bildirdi.

İsmet Paşa'nın bölgenin kime ait olacağını tayin için bir halk oylaması yapalım teklifine kurt politikacı Lord Curzon neticeden emin olmadığı için *"Cahil Kürtler plebisitten ne anlar"* cevabı ile karşı çıktı.

Konferansta İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar, Musul meselesi, kapitülasyonlar, azınlıklar, mali konular gibi isteklerinde ısrar ediyorlar, Türk Heyeti de onların bu taleplerini kabul etmiyordu. 4 Şubat'ta İngiliz Heyeti, 5 Şubat'ta Fransız Heyeti konferanstan Hükümetleri ile görüşeceklerini öne sürerek ayrıldı. Türk Delegeleri de Ankara'ya döndüler. Taraflar arasındaki görüş birliği sonunda, Lozan Konferansı'nın ikinci safha çalışmaları 78 gün sonra, 23 Nisan 1923 günü tekrar başladı. Uzun ve çetin müzakereler sonunda bir anlaşmaya varıldı. 24 Temmuz 1923 günü Lozan'da taraf heyetlerince metin imzalandı. Sıra bu antlaşmanın TBMM'nce de onaylanmasına gelmişti. 23 Ağustos 1923 günü Mecliste yapılan müzakereler sonunda oylamaya geçildi. Toplantıya katılan 227 üyeden 213'ünün kabul oyu vermesi ile Lozan Antlaşması kanunlaşmış oldu.

A.B.D. Lozan Konferansı'na gözlemci sıfatıyla katıldı. Antlaşma, her nedense uzun bir gecikmeyle onay için 18 Ocak 1927 tarihinde Kongre'de gündeme geldi. Oylamada antlaşmanın onayı reddedildi. Bunun anlamı Amerika Lozan Antlaşması'nı hukuken tanımıyor demektir. Acaba o zaman da bile Amerika'daki Rum ve Ermeni lobilerinin etkisi mi olmuştu? Yoksa, kongre üyeleri bu anlaşma ile belirlenen Türkiye Cumhuriyeti sınırlarının geniş tutulduğu görüşünde miydiler?

24 Temmuz 1923 tarihinden 1939 yılına kadar geçen süre içinde yabancı devletlerin Kürtçülükle ilgili faaliyetleri genellikle, Türkiye'deki Kürtlerin;

a. Siyasi ve ideolojik Kürtçülük faaliyetlerini ve bu maksatla örgütlenmelerini teşvik etmek, desteklemek,

b. Musul ve Türk-İrak sınırı meselesini çıkarları doğrultusunda çözmek için Türklere baskı unsuru olarak, Kürtleri ayaklandırmak (1924 Yılı Nasturi Ayaklanması, 1925 yılı Şeyh Sait isyanı).

c. Hatay Sorunu'nun çözümünü arzuladıkları yöne döndürebilmek için Kürtleri kullanmak (1937 Yılı Dersim isyanı).

1923 Lozan Antlaşması'ndan sonraki 16 yıllık süre, yabancıların siyasi olmaktan ziyade eyleme dönük, aktif çalışmalarıyla geçti. Türkiye'de bu safhada ayaklanmalar dönemi başlatıldı.

DİPNOTLAR

* İçişleri Bakanı (E)

- 1- Bu makalede adı geçen kişilere ait özgeçmişler için "Sorunları ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği" kitabının Ek-39'una müracaat edilebilir.
- 2- Sevr Antlaşması'nı imzalayan yabancı ülke heyetleri ve temsilcileri için "Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği" kitabının Ek-16'sına bakılabilir.

İç Ayaklanmalar (1919 - 1938)

- (1) Bozkır - 1919, (2) Ali Batı - 1919, (3) Ş. Eşref - 1919, (4) Konya - 1920, (5) Düzce - 1920, (6) Yozgat - 1920, (7) Milli - 1920, (8) Pontus - 1920 - 1921, (9) Koçgiri - 1921, (10) Çerkes Ethem - 1920/1921, (11) Nasturi - 1924, (12) Şeyh Sait - 1925, (13) Şemdinli - 1925, (14) Ağrı - 1930, (15) Dersim - (1937/1938)